

Особливості регулювання різних секторів економіки в розвинутих країнах

Істотно різняться ринки праці США, Європи та Японії. Американський ринок праці характеризується: високою конкурентоспроможністю і гнучкістю; значною свободою підприємств у наймі та звільненні працівників, мобільністю населення щодо зміни місця роботи, роду занять і проживання; слабким впливом профспілок, внаслідок чого ставки оплати праці можуть зростати і знижуватися досить вільно (не існує жодних обмежень, встановлених урядом або сильними профспілками).

У Європі, навпаки, утримується більш-менш стабільний рівень заробітної плати. В багатьох європейських країнах існує державне обмеження на мінімальний рівень оплати праці з тим, щоб запобігти зниженню доходів низькооплачуваних верств населення. Ринок праці в Японії відмінний від американського та європейського тим, що плинність кадрів на японських підприємствах не така висока, як, наприклад, у США. Робітники переважно працюють на одному підприємстві впродовж усього життя, а відданість компанії вважається позитивною рисою і всіляко заохочується.

Різний підхід до соціальної політики і політики зайнятості у США, Європі та Японії зумовив і різні рівні безробіття. У Сполучених Штатах безробіття перебуває на відносно низькому рівні завдяки високій конкурентоспроможності ринку праці. Наприклад, якщо попит на низькокваліфіковану працю невисокий, заробітна плата низькокваліфікованих робітників зменшується і наймати таку робочу силу стає вигідніше. В Європі, навпаки, розцінки на некваліфіковану робочу силу встановлюються переважно урядом і профспілками. Якщо попит на неї знижується, підприємства наймають менше некваліфікованих робітників (зберігаючи таким чином рівень оплати праці), що призводить до зростання безробіття серед них. У 2003 р. рівень безробіття у США становив до 6% від усього активного населення, а в країнах ЄС – 11%. В Японії також намітилася тенденція до зростання безробіття: система довічного найму обходиться японським підприємствам надто дорого, тому рівень безробіття тут невдовзі може зрівнятися з рівнем безробіття у США.

Американська та європейська моделі ринку різняться також підходом до організації корпоративної власності та фінансових ринків. У США сформувався великий і динамічний ринок цінних паперів. Акції корпорацій продаються на біржі, і фондовий ринок нерідко використовується для поглинання одних підприємств іншими: коли справи компанії погіршуються, курс її акцій на біржі знижується, що дає змогу зовнішньому інвестору скупити контрольний пакет акцій, змінити керівництво підприємства, запровадити ефективніші методи управління й унаслідок підвищення курсу акцій підприємства отримати більший прибуток.

В Японії та більшості країн Західної Європи такий корпоративний контроль відсутній, оскільки великі пакети акцій однієї корпорації належать іншим корпораціям, а не фінансовим посередникам: взаємним фондам, пенсійним фондам або страховим компаніям. Тому торгівля акціями здійснюється не так активно, як у США, що перешкоджає поглинанню, адже корпорації вважають за краще не продавати акції інших компаній, які їм належать, на відкритому ринку. В Японії „**крес-холдинг**” (ситуація, за якої дві компанії володіють акціями одна одної) реалізується в системі *кейрецу* – декілька компаній, які пов’язані тісними фінансовими зв’язками і певною мірою координують спільну стратегію діяльності. Фірми, що входять до кейрецу, забезпечують одна одній захист від стороннього покупця, так само, як у Західній Європі.

Промислова політика США, європейських країн і Японії має чотири спільні риси:

1) засоби виробництва в них майже повністю перебувають у приватній власності. Таким чином, йдеться про державну підтримку приватних підприємств;

2) ринкова конкуренція в цих країнах є визначальним фактором розширення виробництва та удосконалення технологій (в Україні деякі керівники державних підприємств переконані, нібито японські фірми захищені від конкуренції і що такий захист є джерелом їхнього тривалого успіху). Японські компанії діють в умовах жорсткої конкуренції, і багатьом не вдається уникнути банкрутства. Тому вони прагнуть поліпшити якість продукції і знизити виробничі витрати з метою завоювання більшої частини ринку;

3) здійснення промислової політики в них обмежене рамками міжнародного права. Зокрема, за умовами СОТ заборонено використання експортних субсидій і спеціальних імпорتنих тарифів проти країн-учасниць. Аналогічно правила ЄС перешкоджають наданню більшості видів прямих промислових дотацій на національному рівні, оскільки це може заподіяти шкоду іншим країнам ЄС;

4) стимулювання наукових досліджень і розробок на приватних підприємствах. Оскільки ринкова економіка не завжди забезпечує належний рівень науково-дослідницької діяльності та освіти, існує широкий простір для фінансової участі уряду. У США, Європі та Японії держава надає відчутну фінансову підтримку науковим дослідженням та освітній діяльності.

Особливості промислової політики Японії виявилися в тому, що японський уряд, головним чином, через Міністерство торгівлі та промисловості (МТП) сприяв розвитку одних промислових секторів і скороченню інших. Всупереч поширеному уявленню, таке сприяння було обмеженим, однак у деяких секторах економіки воно виявилось досить ефективним. Проте не участь уряду була головним джерелом небувалого економічного зростання Японії, воно багато в чому залежало від внутрішніх особливостей японської системи. На сьогодні промислова політика в цій країні є не такою важливою, як після Другої Світової війни.

У повоєнній Японії вона почалася з радикальної *демілітаризації* економіки наприкінці Другої Світової війни. З ліквідацією військово-промислового комплексу промислові ресурси було спрямовано на виробництво споживчих товарів. Японське МТП допомагало промисловим секторам розробляти плани капіталовкладень, оздоровлення та зростання економіки. Воно відіграло важливу роль у забезпеченні промисловості інформацією, її обізнаності зі становищем на світовому ринку й технологічними новаціями, координуванні (збільшенні чи зменшенні) інвестицій.

МТП допомогло також координуванню скорочення обсягів виробництва і рівня зайнятості у таких занепадаючих галузях економіки, як суднобудівна та вугільна, в організований і соціально прийнятний спосіб.

Ефективність діяльності МТП пояснюється тим, що воно було політично незалежним і не відчувало тиску різноманітних лоббі. За припущення, що українська промислова політика здійснювалася б за японським зразком, тиск промислового лоббі, виходячи з ситуації, що склалася, був би неминучим. Збиткові фірми за підтримки свого політичного лоббі значною мірою впливали б на формування державної політики, і вона відображала б інтереси не нових динамічних структур, а структур віджилих але впливових.

Усе це дає підстави для таких висновків:

1) усі моделі ринкової економіки є ефективними і переважають економіку соціалістичного типу;

2) українські політики певною мірою впливають на появу ринкових інституцій. Однак цей вплив не є домінуючим, оскільки розвиток економіки визначають не лише законодавчі норми і наявність чи відсутність певних економічних інститутів, а й історичні передумови.

Зокрема, у повоєнній Японії окупаційна влада (США) допомагала реформуванню економічних інституцій через:

– ліквідацію системи великих підприємств, які сприяли посиленню військової сили Японії – *дзайбацу* (тісно пов'язані конгломерати компаній, якими переважно володіла й управляла одна сім'я) і продаж їхніх акцій у процесі масової приватизації;

– закладення підвалин соціальної злагоди шляхом поділу великих земельних володінь і передання невеликих земельних наділів у приватну власність селянам;

– створення ринкової економіки, заснованої на приватній власності на засоби виробництва, ринковій конкуренції та міжнародній торгівлі. З цією метою під тиском американців японський уряд прийняв законодавство американського зразка в галузі політики зайнятості, фінансових ринків і конкуренції, розробив жорстку програму фінансової стабілізації, основними елементами якої було скорочення бюджетного дефіциту і припинення субсидування промисловості.

Невдовзі ця політика дала відчутні результати, забезпечивши тривале економічне зростання. Саме вона визначила економічний зміст ринкових

реформ, здійснюваних тепер у багатьох країнах світу, в тому числі й в Україні. Однак не менш важливим є й те, що американська промислова політика в Японії не породила капіталізму американського типу, хоч і базувалася на американських законах. Наприклад, розпущені дзайбацу було замінено схожими на них кейрецу; незважаючи на те, що нове законодавство про працю мало в чому відрізнялося від американського, японці створили систему пожиттєвого найму, яка не відповідає американським уявленням про трудову зайнятість; у формуванні соціальної політики Японія враховувала рекомендації США, однак переважають у ній національні традиції.

Таким чином, не існує єдиної формули ринкової економіки для всіх національних економік. Спільними є лише загальноринкові засади, зокрема приватна власність, лібералізація, відкритість руху товарів і капіталів та ін. Кожна країна намагається у ці загальні ринкові засади внести свої національні переваги, які підсилюють їхню дію і поліпшують функцію виробництва, розподілу, обміну і споживання.

Використана література:

1. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – Кіровоград : „Пік”, 2009. – 548 с. : іл.
2. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – [2-ге вид., випр.]. – Кіровоград : „КОД”, 2010. – 548 с. : іл.
3. Яковенко Р. В. Тлумачний англо-український словник економічних термінів з елементами теорії та проблематики. Дидактичний довідник / Роман Яковенко. – [Вид. 2-ге, випр.]. – Кіровоград : видавець Лисенко В.Ф., 2015. – 130 с.
4. Яковенко Р. В. Основи теорії економіки для технічних спеціальностей : навч. посіб / Роман Яковенко. – Кіровоград : „Поліграф-Сервіс”, 2009. – 120 с. : іл.
5. Яковенко Р. В. Державне регулювання економіки : конспект лекцій / Роман Яковенко. – Кіровоград : КНТУ, 2012. – 40 с. : іл.

Р. В. ЯКОВЕНКО,

к.е.н., доцент